

dr Wojciech Ciszewski
adiunkt w Katedrze Teorii Prawa
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Jagielloński
ul. Bracka 12, 31-005 Kraków
ciszewski.wojciech@gmail.com

AUTOREFERAT

przedstawiający opis dorobku i osiągnięć habilitanta

1. Imię i nazwisko:

Wojciech Ciszewski

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

- I 2016 – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, obrona pracy doktorskiej pod tytułem „Rozum publiczny między faktami a zasadami. Krytyka wizji sprawiedliwości Johna Rawlsa” (promotor: prof. dr hab. Beata Polanowska-Sygulska; recenzenci: prof. dr hab. Wojciech Sadurski, prof. dr hab. Wojciech Załuski), uzyskanie stopnia **doktora nauk prawnych** ze specjalnością teoria i filozofia prawa;
- X 2013 – Instytut Filozofii, Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, obrona pracy magisterskiej (promotor: prof. dr hab. Justyna Miklaszewska) i uzyskanie tytułu **magistra filozofii**;
- VII 2011 – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, obrona pracy magisterskiej (promotor: prof. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki) i uzyskanie tytułu **magistra prawa**;
- X 2010 – Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, obrona

pracy licencjackiej (promotor: dr hab. Jarosław Flis) i uzyskanie tytułu **licencjata dziennikarstwa**;

- VII 2010 – Instytut Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego, złożenie egzaminu licencjackiego i uzyskanie tytułu **licencjata filozofii**.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- X 2017 - obecnie – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, zatrudnienie na stanowisku **adiunkta** w Katedrze Teorii Prawa;
- X 2016 - obecnie – Instytut Filozofii, Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, **doktorant** w Zakładzie Badań nad Etyką Zawodową;
- III 2016 - X 2017 – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, zatrudnienie na stanowisku **asystenta** w Katedrze Teorii Prawa;
- X 2011 - II 2016 – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, **doktorant** w Katedrze Teorii Prawa.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, wskazuję w niniejszym przewodzie monografię mojego autorstwa pod tytułem ***Zasada neutralności światopoglądowej państwa***.

b) Autor i tytuł monografii

Wojciech Ciszewski, *Zasada neutralności światopoglądowej państwa*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2019 (ISBN 978-83-8138-048-5). Recenzentami wydawniczym powyższej monografii są prof. dr hab. Zygmunt Tobor (Uniwersytet Śląski) oraz prof. dr hab. Wojciech Załuski (Uniwersytet Jagielloński).

c) Omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania**• Uwagi wstępne**

Przedłożona monografia stanowi rezultat wielu lat badań nad poszczególnymi aspektami współczesnej teorii sprawiedliwości społecznej. Publikacja została poświęcona jednemu z głównych wątków dyskusji naukowej dotyczącej zasad sprawiedliwości, a mianowicie odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób władze publiczne demokratycznego państwa powinny odnosić się do różnorodnych doktryn światopoglądowych wyznawanych przez obywateli tego państwa.

Badania nad teorią sprawiedliwości społecznej zapoczątkowałem jeszcze jako student studiów magisterskich. Moja praca magisterska na studiach prawniczych dotyczyła zagadnienia sprawiedliwej dystrybucji w odniesieniu do instytucji własności prywatnej. Badania w obrębie problematyki sprawiedliwości kontynuowałem następnie na studiach doktoranckich w Katedrze Teorii Prawa Wydziału Prawa i Administracji UJ (gdzie pod opieką prof. dr hab. Beaty Polanowskiej-Sygułskiej napisałem dysertację dotyczącą koncepcji sprawiedliwości Johna Rawlsa), a także na studiach doktoranckich, które odbywam w Zakładzie Badań nad Etyką Zawodową Instytutu Filozofii UJ (gdzie aktualnie przygotowuję pod kierunkiem prof. dr hab. Włodzimierza Galewicza rozprawę doktorską poświęconą kwestii sprawiedliwego traktowania osób niepełnosprawnych).

Na problemie neutralności światopoglądowej państwa koncentrowałem się w trakcie prawniczych studiów doktoranckich. Moje pierwsze ustalenia naukowe w tej

dziedzinie opublikowałem w artykule, który ukazał się na łamach „Państwa i Prawa” (*Zasada „miękkiej” neutralności światopoglądowej*, „PiP” nr 6/2014). W 2014 roku zostałem kierownikiem międzynarodowego grantu badawczego ufundowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, który był poświęcony tej tematyce (*Zasada neutralności światopoglądowej państwa*, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, numer 0120/NPRH3/H21/82/2014). Powyższy projekt badawczy realizowany był w latach 2014-2019 we współpracy z Wydziałem Prawa Uniwersytetu Wileńskiego, a pracujący nad projektem zespół naukowy składał się z pięciu wykonawców merytorycznych. Badania w ramach projektu koncentrowały się na trzech głównych kwestiach, a mianowicie: (1) filozoficznych tradycjach namysłu nad zasadą neutralności; (2) strukturze zasady neutralności; (3) zastosowaniach zasady neutralności.

Najważniejsze ustalenia naukowe poczynione w wyniku przeprowadzenia powyższych badań opracowałem i wyłożyłem w monografii będącej podstawą postępowania habilitacyjnego. Prace nad samą monografią rozpocząłem w 2016 roku i trwały one ponad dwa lata.

- **Zakres badawczy monografii, założenia, cele, metodologia badawcza**

Rozważania prowadzone w przedłożonej monografii mają dwa główne cele. Pierwszym z nich jest omówienie najistotniejszych sporów, jakie toczą się współcześnie wokół postulatu neutralności światopoglądowej państwa. Chodzi tutaj przede wszystkim o kontrowersje rozpoznane w obrębie filozofii politycznej oraz filozofii prawa, a w pewnym zakresie również w doktrynie prawa konstytucyjnego oraz w orzecznictwie sądów konstytucyjnych. Drugim celem jest natomiast zajęcie określonego stanowiska w tych sporach i obrona najbardziej przekonującej wersji zasady neutralności, to jest takiego ujęcia tej zasady, za którym przemawiają najlepsze argumenty, które jest spójne wewnętrznie oraz funkcjonalne (czyli możliwe do zastosowania w kontekstach praktycznych).

Dwa wskazane cele realizuję w trzech rozdziałach zgłaszanej monografii. Rozważania zostały przeze mnie poprowadzone od kwestii najbardziej ogólnych (odnoszących się

do filozoficznych sporów o zasadę neutralności) do spraw o charakterze szczegółowym (dotyczących zastosowań tejże zasady do konkretnych problemów prawnych i politycznych).

Przedmiotem analiz w rozdziale pierwszym monografii jest zagadnienie **statusu zasady neutralności w świetle trzech współczesnych tradycji filozofii politycznej – libertarianizmu, liberalizmu i republikanizmu**. W tej części pracy omawiam dwie dystynkcje pojęciowe – przeprowadzam bowiem rozróżnienie między politycznym perfekcjonizmem a antyperfekcjonizmem oraz rozróżnienie między rozległym a politycznym sposobem uzasadniania postulatów ustrojowych. Zgodnie z proponowaną przeze mnie interpretacją pierwsza z tych dystynkcji odnosi się do sporu o granice kompetencji władz publicznych, a zatem dotyczący tego, jakie działania polityczne wolno podejmować przedstawicielom władzy w warunkach demokratycznych. Drugie rozróżnienie ma natomiast charakter metodologiczny i sprowadza się do pytania o właściwy sposób formułowania teorii politycznych (w szczególności chodzi tutaj o charakter argumentacji stanowiącej akceptowalne uzasadnienie postulatów wysuwanych na gruncie tychże teorii). W dalszej części rozdziału wskazuję, jakie jest znaczenie dwóch powyższych sporów dotyczących statusu zasady neutralności dla dyskusji, które toczą się w obrębie trzech wspomnianych tradycji myślenia politycznego. Ostatni, a jednocześnie najważniejszy fragment tego rozdziału zawiera omówienie argumentów, którymi przedstawiciele różnych nurtów libertarianizmu, liberalizmu i republikanizmu uzasadniają potrzebę obowiązywania zasady neutralności. W tej części pracy wyróżniam dwanaście argumentów na rzecz omawianej zasady. Twierdzę przy tym, że zwolennik neutralności światopoglądowej państwa nie może utrzymywać wszystkich tych uzasadnień jednocześnie, ponieważ są one ugruntowane na niemożliwych do uzgodnienia odczytaniach podstawowych wartości politycznych (w szczególności dotyczy to odmiennych interpretacji idei wolności osobistej oraz równości obywatelskiej).

Drugi rozdział książki poświęcony jest zagadnieniu **struktury zasady neutralności**. Omawiam w nim cztery następujące elementy tej struktury, które określam jako: (1) charakter zasady neutralności, (2) przedmiot odniesienia tej zasady, (3) jej zakres zastosowania oraz (4) moc.

Kwestia (1) charakteru zasady dotyczy odpowiedzi na pytanie o to, jaki aspekt działania politycznego powinien podlegać ocenie z perspektywy neutralności światopoglądowej. Poszczególne propozycje formułowane w literaturze odwołują się w tym kontekście do czterech różnych aspektów, to jest konsekwencji podejmowanych działań politycznych, uzasadnień tych działań, intencji przyświecających decydentom politycznym albo do wartości wyrażanych przez te działania. Z kolei (2) przedmiot odniesienia zasady neutralności odnosi się do problemu, względem czego władze publiczne powinny zachowywać neutralność – czy postulat ten powinien dotyczyć wszelkich wartości, czy też uzasadnione jest jego ograniczenie (na przykład wyłącznie do tradycyjnych doktryn religijnych albo wszystkich rozległych doktryn światopoglądowych). Zagadnienie (3) zakresu rozważanej zasady wymaga natomiast zdefiniowania, na kim (a także w jakich okolicznościach) ciąży obowiązek wypełniania postulatu neutralności. Kwestią sporną jest bowiem to, czy takiemu obowiązkowi podlegają jedynie niektórzy przedstawiciele władz publicznych, wszyscy decydenci polityczni, czy też rozszerza on się także na zwykłych obywateli. Ostatni z wymienionych aspektów, dotyczący (4) mocy zasady neutralności, służy rozstrzygnięciu, czy rozważany w monografii postulat ma charakter bezwzględny, czy też dopuszczalne jest – przynajmniej w niektórych sytuacjach – odstępianie od jego realizacji, ewentualnie jedynie częściowe jego wypełnienie.

Trzeci rozdział książki zawiera omówienie problemu **zastosowań zasady neutralności światopoglądowej**. W tej części pracy ustalenia dokonane w poprzednich rozdziałach odnoszą do kilku spraw, które uważam za szczególnie istotne oraz kontrowersyjne z punktu widzenia relacji władz publicznych oraz wyznających różne światopoglądy obywateli. Pierwszym z tego rodzaju zagadnień jest dopuszczalność symbolicznego uprzywilejowania religii przez władze publiczne. Chodzi tutaj o działania polityczne faworyzujące określone światopoglądy, które to działania ograniczają się wyłącznie do sfery symbolicznej (co oznacza, że nie są związane ze stosowaniem przymusu państwowego w konwencjonalnym sensie). Przykładem tego rodzaju kontrowersji jest spór wokół dopuszczalności ekspozycji krucyfiksów w szkołach publicznych. Drugą rozważaną w tym rozdziale kwestią jest polityka językowa państwa, czyli problematyka działań władz publicznych, które ingerują w praktyki językowe członków społeczności politycznej. Chociaż polityka językowa nie należy do tematów tradycyjnie kojarzonych

z zasadą neutralności państwa, to w moim przekonaniu zagadnienie to ma duże znaczenie z perspektywy poszczególnych światopoglądów i w związku z tym jest warte omówienia w tej części pracy. Trzecim problemem, który poddam analizie jest legitymacja instytucji stanowiących tak zwane wyłączenia światopoglądowe (takich jak choćby medyczna klauzula sumienia oraz zwolnienie poborowych z obowiązku odbywania służby wojskowej). Główne pytanie, na którym się koncentruję, dotyczy dopuszczalności wprowadzania tego rodzaju instytucji w neutralnym światopoglądowo państwie. Bronię ogólnej tezy głoszącej, że różne wersje zasady neutralności mogą przemawiać na rzecz odmiennych rozstrzygnięć w odniesieniu do trzech wymienionych wyżej spraw politycznych. Co za tym idzie, pewne rozwiązania, które są niedopuszczalne na gruncie niektórych odczytań zasady neutralności mogą być akceptowalne, a nawet pożądane z perspektywy innych jej interpretacji.

Warto zaznaczyć, że analizy rozwijane na kartach przedłożonej monografii koncentrują się przede wszystkim na filozoficznych aspektach zagadnienia neutralności światopoglądowej państwa. Rzecz jasna w przypadku tej tematyki wyznaczenie ścisłej granicy między dyskursem filozoficznym a dyskursem prawnym jest zadaniem dość karkołomnym. Wydaje się bowiem, że problemy, które podejmuje specjaliści z obu wskazanych dziedzin, a do pewnego stopnia również stosowane przez nich metody badawcze, są do siebie bardzo zbliżone. O deklarowanym przeze mnie filozoficznym charakterze zgłaszanej monografii zdają się przesądzać dwie okoliczności. Po pierwsze, główne tezy, których bronie w moim wywodzie aspirują do bycia prawidłowymi w oderwaniu od jakiegoś konkretnego porządku czy stanu prawnego. W prowadzonych rozważaniach nie koncentruję się na szczegółowych rozwiązaniach legislacyjnych, ale raczej na uniwersalnych propozycjach ustrojowych oraz argumentach, które mogą zostać uznane za właściwe w każdym systemie demokratycznym opierającym się na wartościach politycznych, takich jak wolność, równość czy praworządność. Po drugie, punktem wyjścia moich analiz są osiągnięcia współczesnej filozofii politycznej oraz filozofii prawa. Takie podejście uważam za uzasadnione, ponieważ w moim przekonaniu dyskurs filozoficzny ma w kwestii neutralności światopoglądowej wiele do zaoferowania innym dziedzinom wiedzy (w tym również naukom prawnym). Omawiana zasada stała się w ostatnich pięćdziesięciu latach jednym z głównych

tematów debaty filozoficznej, która odstąpiła szerokie spektrum problemów, interpretacji oraz stanowisk. Choć w wielu fragmentach mojej pracy odwołuję się także do regulacji prawnych, dorobku orzecznictwa oraz doktryny prawa konstytucyjnego, to jednak główny tok rozważań został zorganizowany wokół tez formułowanych we współczesnej filozofii.

Chciałbym również wyraźnie podkreślić, że ramy dociekań prowadzonych w zgłaszanej monografii są wyznaczane przez podstawowe zasady ustroju demokratycznego, a moje konkluzje odnoszą się wyłącznie do tego szczególnego systemu politycznego. Nie podejmuję zatem w ogóle pytania o to, czy zasada neutralności światopoglądowej mogłaby sprawdzić się w innych warunkach – czy jest ona realizowalna albo warta urzeczywistnienia na przykład w ustrojach o charakterze autorytarnym. Interesują mnie wyłącznie te interpretacje postulatu neutralności, które mogą się sprawdzić jako zasady ogólne demokratycznego porządku państwowego, a zatem tylko interpretacje, które są spójne z fundamentalnymi wartościami demokratycznymi, a w związku z tym umożliwiają regulowanie działalności instytucji demokratycznych.

- **Główne tezy pracy**

W przedłożonej monografii bronię wersji zasady neutralności, którą określam jako **koncepcję miękkiej neutralności**. Stosownie do tej koncepcji:

na przedstawicielach władz publicznych ciąży bezwzględny obowiązek, by wszelkie decyzje (podejmowane w ramach sprawowanej przez siebie funkcji publicznej) uzasadniali oni racjami, które są neutralne w stosunku do rozległych koncepcji dobrego życia występujących w danym społeczeństwie demokratycznym.

Preferowana przeze mnie wersja omawianej zasady ma zatem cztery główne „części składowe”, które odnoszą się do wyróżnionych w pracy elementów struktury postulatu neutralności:

- (1) ideę neutralności uzasadnienia stanowiącą – moim zdaniem – najbardziej przekonującą propozycję w dyskusji, której przedmiotem jest charakter zasady neutralności;
- (2) ideę rozległych koncepcji dobrego życia, którą uważam za najbardziej wiarygodne stanowisko formułowane w sporze o przedmiot odniesienia zasady neutralności;
- (3) ideę umiarkowanego zakresu zastosowania zasady neutralności, która stanowi najlepiej uzasadnioną odpowiedź na pytanie o właściwy zakres zastosowania omawianej zasady;
- (4) ideę bezwzględnego obowiązku będącą najbardziej adekwatną propozycją w dyskusji dotyczącej mocy zasady neutralności.

Przez nazwanie powyższej formuły koncepcją miękkiej neutralności chciałem podkreślić, że nie jest to najbardziej wymagająca wersja omawianej zasady, jaką można skonstruować. Różni się ona bowiem w dwóch zasadniczych aspektach od wielu występujących w literaturze odczytań tej idei, które moglibyśmy określić mianem „twardych” bądź „mocnych”. Po pierwsze, charakter zasady miękkiej neutralności nakłada tylko jeden warunek na działania władz publicznych. Oczekuje się od nich bowiem wyłącznie odpowiedniego (to jest neutralnego) uzasadnienia podejmowanych aktywności. Żaden inny aspekt działalności decydentów politycznych nie podlega ocenie na gruncie postulowanej przeze mnie koncepcji. Po drugie, zasada miękkiej neutralności nie wyklucza z góry żadnych rozstrzygnięć politycznych jako nieneutralnych, czym – jak sądzę – różni się od popularnych ujęć tej zasady formułowanych w literaturze. Na gruncie tej koncepcji wykluczenie określonego rozstrzygnięcia politycznego może być dokonane wyłącznie w oparciu o analizę przemawiających za nim argumentów. Tym samym o dopuszczalności, na przykład, wprowadzenia medycznej klauzuli sumienia albo publicznej ekspozycji symboliki religijnej, decyduje uzasadnienie przedstawione przez właściwe władze publiczne na rzecz tych działań.

W moim przekonaniu koncepcja miękkiej neutralności światopoglądowej stanowi dobrze uzasadnioną, spójną wewnętrznie oraz funkcjonalną, a więc możliwą do zastosowania w praktyce politycznej, wersję rozważanej zasady.

- **Znaczenie osiągnięcia naukowego oraz jego ewentualnego wykorzystania**

Ustalenia dokonane przeze mnie w przedłożonej monografii mają istotne znaczenie zarówno dla dyskursu akademickiego, jak i dla praktyki działania władz publicznych.

Kwestia neutralności światopoglądowej państwa nie jest rzecz jasna tematem nowym w polskiej nauce. Zagadnienie to było przedmiotem dyskusji zarówno na gruncie teorii prawa, jak i doktryny prawa konstytucyjnego. W związku z tym warto uzupełnić, że przedłożona przeze mnie monografia, z jednej strony, wpisuje się w niektóre spory zapoczątkowane w rodzimej literaturze i oferuje pewne propozycje rozwiązania tych sporów, a z drugiej strony stawia też wiele nowych, istotnych problemów, które nie zostały dotąd poruszone. Do tej pierwszej grupy należą choćby kwestie mocy oraz przedmiotu odniesienia zasady neutralności, natomiast do tej drugiej można zaliczyć rozważania wokół zastosowań zasady neutralności, jej uzasadnienia, a także przynajmniej niektóre koncepcje teoretyczne, które rozważam przy okazji analizy struktury omawianej zasady.

Wyniki przeprowadzonych badań są istotne również z punktu widzenia praktyki działania instytucji politycznych. Zasada neutralności światopoglądowej jest bowiem źródłem ograniczeń nakładanych na działania władz publicznych w państwie demokratycznym. Są to zarówno ograniczenia prawne (ugruntowane w określonych aktach normatywnych), jak i postulaty o charakterze moralnym. Mając powyższe na uwadze można stwierdzić, że rezultaty badań dotyczących struktury zasady neutralności w przedłożonej monografii dookreślają, jaka jest treść tych ograniczeń. Tym samym moje badania mogą stanowić wsparcie dla instytucji oraz osób odpowiedzialnych za tworzenia i stosowanie prawa w polskim porządku prawnym, a także dla organizacji, które zajmują się monitorowaniem stanu praworządności.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych:

Na mój dorobek naukowo-badawczy po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych, poza przedłożoną monografią, składają się prace naukowe oraz referaty wygłoszone na konferencjach, które można przyporządkować do pięciu (niekoniecznie rozłącznych) kategorii. Są to:

- a) prace dotyczące zasady neutralności światopoglądowej państwa;
- b) prace dotyczące koncepcji rozumu publicznego Johna Rawlsa;
- c) prace dotyczące wyłączeń światopoglądowych;
- d) prace dotyczące teorii demokracji;
- e) prace dotyczące innych kwestii z zakresu filozofii politycznej oraz filozofii prawa.

Poniżej przedstawię poszczególne osiągnięcia, przypisując je do wymienionych kategorii.

a) Prace dotyczące zasady neutralności światopoglądowej państwa

Wyniki moich badań nad uzasadnieniem, strukturą oraz zastosowaniami zasady neutralności światopoglądowej opublikowałem w pięciu artykułach naukowych. Prace te są efektem realizacji projektu badawczego pod tytułem „Zasada neutralności światopoglądowej” (finansowanego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki MNiSW, numer projektu: 0120/NPRH3/H21/82/2014), którego byłem kierownikiem. Jednocześnie stanowią one rozwinięcie niektórych wątków poruszanych w przedłożonej monografii.

W artykule *Nonconsequential Conception of Neutrality*, który ukazał się jako rozdział monografii „Ratio Legis: Philosophical and Theoretical Perspectives” (wydawnictwo Springer, Cham 2018) przeanalizowałem trzy niekonsekwencjalistyczne koncepcje zasady neutralności światopoglądowej – ich treść, a także najważniejsze atuty oraz słabości. W konkluzji tekstu podejmuję pytanie o relacje między tymi konkurencyjnymi koncepcjami, a także próbę ich pogodzenia oraz stworzenia na ich podstawie spójnej formuły neutralności światopoglądowej. Artykuł stał się następnie punktem wyjścia do prowadzenia rozważań nad niekonsekwencjalistycznymi koncepcjami neutralności w przedłożonej monografii (analiza poszczególnych stanowisk dokonana w monografii jest bardziej obszerna i kompleksowa, różni się także doбором przykładów oraz sposobem przeprowadzenia krytyki tych stanowisk).

W dwóch kolejnych artykułach – zamieszczonym na łamach „Państwa i Prawa” tekście *Jaka neutralność?* (vol. 10/2016) oraz opublikowanym w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym” *Neutralność, demokracja, uspołecznienie* (vol. 4/2016) – podejmuję polemikę z konkurencyjnymi stanowiskami względem idei neutralności światopoglądowej, które zostały sformułowane w polskiej literaturze naukowej. Pierwszy z tych artykułów jest odpowiedzią na krytykę preferowanego przeze mnie odczytania zasady neutralności dokonaną przez Wojciecha Brzozowskiego w artykule *Granice neutralności* („Państwo i Prawo”, vol. 12/2014). W moim tekście odpowiadam na najpoważniejsze zarzuty oraz wchodzę w dyskusję z wersją zasady neutralności, której broni Brzozowski. W drugim z przywołanych tekstów odnoszę się krytycznie do zarzutów, jakie w kierunku idei neutralności światopoglądowej państwa wysuwał Michał Dudek w artykule *Autonomia, neutralność i indyferentność moralna prawa a jego uspołecznienie* („Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, vol. 4/2014). W moim przekonaniu obiekcje Dudka są skuteczne jedynie w odniesieniu do niektórych, mało wiarygodnych interpretacji postulatu neutralności.

W napisanym wspólnie z Ewą Matejkowską artykule pod tytułem *Penalizacja obrazy uczuć religijnych w świetle zasady neutralności światopoglądowej* (monografia zbiorowa „Wymiary Prawa”, Wydawnictwo UAM, Poznań 2019) analizujemy czy, a także pod jakimi warunkami, penalizacja obrazy uczuć religijnych jest akceptowalna w neutralnym światopoglądowo państwie. Interesuje nas przede wszystkim dopuszczalność wprowadzania tego rodzaju prawno-karnej instytucji w świetle zasady miękkiej neutralności. Tekst ten dotyczy zatem jednego z bardzo istotnych obszarów zastosowania zasady neutralności światopoglądowej.

Praca pod tytułem *Czy idea republikańskiej neutralności jest możliwa do zrealizowania?*, która ukazała się w monografii zbiorowej „Kierunki badawcze w filozofii 2017: nowe horyzonty wiedzy” (Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2017), jest natomiast poświęcona zagadnieniu statusu zasady neutralności światopoglądowej w obrębie republikańskiej tradycji politycznej. W artykule tym polemizuję przede wszystkim z tezą Franka Lovetta i Gregory’ego Whitfielda, którzy twierdzą, że zasada neutralności nie jest koniecznym postulatem współczesnych koncepcji republikanizmu odwołujących się do idei wolności jako niedominacji („Journal of Political Philosophy”,

vol. 24(1)/2016). W tekście stawiam tezę, że idea wolności jako niedominacji wymaga wprowadzenia zasady neutralności światopoglądowej.

Rezultatami badań nad zagadnieniem neutralności światopoglądowej dzieliłem się również na wielu międzynarodowych oraz krajowych konferencjach naukowych, między innymi podczas XXVIII World Congress of Philosophy of Law and Social Philosophy (Lizbona, 2017 rok, referat pt. *Nonconsequential Conceptions of State Neutrality*), a także w trakcie współorganizowanego przeze mnie seminarium naukowego poświęconego zasadzie neutralności światopoglądowej na Uniwersytecie Wileńskim (Wilno, 2017 rok, referat pt. *The concept of state neutrality*).

b) Prace dotyczące koncepcji rozumu publicznego Johna Rawlsa

Koncepcji rozumu publicznego Johna Rawlsa poświęcona była moja dysertacja doktorska zatytułowana *Rozum publiczny między faktami a zasadami. Krytyka wizji sprawiedliwości Johna Rawlsa*. Powyższą pracę, której promotorem była prof. dr hab. Beata Polanowska-Sygulska, obroniłem w styczniu 2016 na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po obronie kontynuowałem badania nad zagadnieniem rozumu publicznego w ramach projektu badawczego, którego byłem kierownikiem (Narodowe Centrum Nauki, grant Preludium, numer: 2013/09/N/HS5/00669). Efekty tych prac zostały podsumowane w książce oraz dwóch opracowanych po uzyskaniu stopnia doktora artykułach naukowych.

Monografia *Rozum i demokracja. Wprowadzenie do koncepcji rozumu publicznego Johna Rawlsa* zawiera uzupełnioną oraz rozszerzoną wersję mojej dysertacji doktorskiej. Zmodyfikowane – w stosunku do treści rozprawy doktorskiej – zostały w szczególności następujące rozdziały pracy: trzeci (dotyczący formalnego aspektu koncepcji rozumu publicznego) oraz czwarty (dotyczy trzech linii krytyki opisywanej koncepcji). Książka ukaże się w Wydawnictwie Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2019 roku.

W pracy pod tytułem *Narrow or broad? Questioning the scope of public reason*, która została opublikowana w serii humanistycznej Zeszytów Naukowych Towarzystwa Doktorantów UJ (vol. 3/2016), analizuję problem zakresu obowiązywania koncepcji

rozumu publicznego. Poszukuję odpowiedzi na fundamentalne z perspektywy tej koncepcji pytanie o to, kto jest zobowiązany do realizowania zaleceń rozumu publicznego w życiu społecznym. Odnoszę się krytycznie do propozycji, za którą w tej sprawie opowiadał się twórca koncepcji, czyli John Rawls.

Natomiast artykuł pod tytułem *Rozum publiczny w praktyce – kwestia legitymacji moralnej wniosku grupy posłów o stwierdzenie niekonstytucyjności przesłanki aborcyjnej* ukazał się w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym” (vol. 3/2018) i stanowi studium przypadku zastosowania zasad rozumu publicznego w praktyce politycznej. Jak wskazuje tytuł tego tekstu dotyczy on moralnej ewaluacji konkretnego działania politycznego, jakim jest złożenie przez grupę posłów wniosku do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niekonstytucyjności tak zwanej „przesłanki eugenicznej” dotyczącej przerywania ciąży. Ocena zawarta w publikacji została przeprowadzona z perspektywy koncepcji rozumu publicznego Johna Rawlsa. W konkluzji tekstu stwierdzam, że rozważane działanie jest niezgodne z Rawlsowskim postulatem szczerości rozumu publicznego. Na prośbę redakcji „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” powyższy artykuł został następnie przetłumaczony na język angielski i opublikowany w tym samym czasopiśmie pod tytułem *Public Reason in Practice – the Moral Legitimacy of the Constitutional Complaint Lodged by Polish Deputies Challenging the Constitutionality of the Abortion Law* (vol. 3/2018).

Zagadnień związanych z ideą rozumu publicznego, a dokładnie kwestii zmienności rozumu publicznego w czasie, dotyczył także referat pod tytułem *Public Reason and the Novelty Objection*, który wygłosiłem podczas 7th Braga Meeting on Ethics and Political Philosophy (Braga, 2016 rok). Zmodyfikowana i uzupełniona wersja tego referatu była następnie podstawą mojego wystąpienia na konferencji MANCEPT Workshops in Political Theory (Manchester, 2016 rok).

c) Prace dotyczące wyłączeń światopoglądowych

Kolejnym przedmiotem moich badań było zagadnienie tak zwanych wyłączeń światopoglądowych, czyli instytucji prawnych, które uprawniają określone osoby do

niestosowania się do ogólnych regulacji w danej dziedzinie ze względu na konflikt tego rodzaju regulacji z sądami sumienia tych osób. Najbardziej rozpowszechnionymi instytucjami tego rodzaju są: medyczna klauzula sumienia oraz zwolnienie poborowych z obowiązku służby wojskowej. Tej problematyki dotyczyły cztery opublikowane przeze mnie artykuły naukowe.

W napisanej wspólnie z Tomaszem Żuradzkim i opublikowanej w „American Journal of Bioethics” (vol. 7/2018) pracy pod tytułem *Conscientious Refusal of Abortion in Emergency Life-Threatening Circumstances and Contested Judgments of Conscience* krytykujemy pogląd, jaki względem stosowania medycznej klauzuli sumienia w sprawach dotyczących przerywania ciąży wyraża Lawrence Nelson. Odpowiadając na zidentyfikowane przez nas mankamenty argumentacji Nelsona proponujemy wprowadzenie postulatu niesporności danego sądu sumienia na gruncie rozległej doktryny jako jeden z warunków, który decydowałby o legitymacji danego wyłączenia światopoglądowego. Powyższa publikacja związana jest z moim udziałem w projekcie badawczym pod tytułem „Ofiary statystyczne, niepewność normatywna, ślepy traf: etyka a podejmowanie decyzji w warunkach ryzyka lub niepewności” (konkurs Opus NCN, 2015/17/N/HS1/02279, kierownik projektu: dr Tomasz Żuradzki).

Moje ogólne stanowisko w kwestii dopuszczalności wyłączeń światopoglądowych przedstawiłem w artykule pod tytułem *Wyłączenia światopoglądowe jako przedmiot dyskusji teoretycznoprawnej – próba systematyzacji*, który ukazał się na łamach „Forum Prawniczego” (vol. 2/2016). W tekście tym omawiam kryteria legitymacji tego rodzaju instytucji prawnych, a także odnoszę się krytycznie do niektórych poglądów wyrażanych w polskiej doktrynie prawa oraz w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Rzeczony artykuł w znacznie zmodyfikowanej i rozszerzonej wersji został włączony do przedłożonej monografii jako jeden z jej podrozdziałów (rozszerzenie dotyczyło przede wszystkim omówienia dopuszczalności wprowadzania wyłączeń światopoglądowych na gruncie zasady neutralności oraz omówienia argumentacji kwestionujących generalną legitymizację wyłączeń światopoglądowych; poszerzeniu uległ także katalog przykładów obrazujących poszczególne tezy tekstu).

Koncepcję dotyczącą legitymacji wyłączeń światopoglądowych zastosowałem do oceny przypadku motywowanej światopoglądowo odmowy wykonania zlecenia na rynku

usług, który analizowałem w dwóch artykułach: *Czy wolność uprawnia do dyskryminowania? Rozważania teoretycznoprawne na kanwie sprawy drukarza z Łodzi* („Forum Prawnicze”, vol. 5/2017) oraz *Kazus łódzkiego drukarza (uwagi do artykułu Mikołaja Iwańskiego z perspektywy teorii prawa)* („Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, vol. 2/2019). Punktem wyjścia rozważań w przypadku obu tych tekstów jest wzbudzająca wiele kontrowersji w debacie publicznej sprawa odmowy wydrukowania materiałów poligraficznych zamówionych przez organizację LGBT Business Forum. W pierwszym z artykułów stawiam tezę, że ani argument wolności gospodarczej, ani argument wolności sumienia nie uzasadniają wprowadzenia do systemu prawnego instytucji uprawniającej przedsiębiorcę do motywowanej światopoglądowo odmowy wykonania usługi świadczonej w ramach prowadzonej działalności biznesowej. W drugim z nich formułuję trzy zarzuty w stosunku do twierdzeń, które w odniesieniu do sprawy łódzkiego drukarza wysuwał Mikołaj Iwański w swoim artykule opublikowanym w „Czasopiśmie Prawa Karnego i Nauk Penalnych” (vol. 2/2019).

Zagadnieniu wyłączeń światopoglądowych, a dokładnie konkurencyjnym koncepcjom religii, poświęcony był także referat pod tytułem *Conscientious Exemptions and Judgments Contested within Religious Traditions*, który wygłosiłem na Uniwersytecie w Zagrzebiu w trakcie konferencji Central and Eastern European Network of Jurisprudence (Zagrzeb, 2018 rok).

d) Prace dotyczące teorii demokracji

Kolejnym polem moich zainteresowań naukowych stały się kwestie dotyczące teorii demokracji. Dotychczasowe wyniki badań w tym zakresie opublikowałem w dwóch artykułach naukowych.

W tekście zatytułowanym *Demokratyczny status sądowej kontroli konstytucyjności* („Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna”, vol. 1/2016) przedstawiam moje stanowisko w sporze o status sądowej kontroli konstytucyjności prawa. Twierdzę, że istnieją dobre powody by uznać, że sądowa kontrola konstytucyjności nie tylko nie osłabia demokratycznego charakteru danego ustroju politycznego, ale wręcz

przeciwnie – stanowi urzeczywistnienie podstawowych wartości demokratycznych. Na poparcie tej tezy przedstawiam rozbudowaną argumentację.

Natomiast w pracy pod tytułem *Czy demokracja to rządy większości wyłonionej w wyborach?* („Avant”, vol. 1/2018) prezentuję krytykę większościowego rozumienia demokracji (w wersjach proponowanych przez Jeremy’ego Benthama oraz Josepha Schumpetera) i wskazuję niektóre argumenty, jakie mogą przemawiać na rzecz liberalnego ujęcia demokracji, to jest systemu politycznego, w którym prawa i wolności demokratyczne oraz określone instytucje ustrojowe ograniczają swobodę działania prawodawcy. Główna teza tekstu głosi, że wybory powszechne nie są ani koniecznym ani wystarczającym komponentem ustroju demokratycznego.

Kontynuację powyższych badań stanowił referat zatytułowany *Who’s to Judge a Judge* wygłoszony wspólnie z Adamem Dyrdą na międzynarodowej konferencji *Who’s Got the Power* (Reykjavik, 2017 rok).

e) Prace dotyczące innych kwestii z zakresu filozofii politycznej oraz filozofii prawa

Na mój dorobek naukowy składają się również trzy artykuły dotyczące ogólnych zagadnień z zakresu filozofii politycznej oraz filozofii prawa. Pierwszym z nich jest opublikowany w „Przeglądzie Konstytucyjnym” tekst poświęcony interpretacji Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. W artykule tym – zatytułowanym *Republikańskie odczytanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* (vol. 4/2017) – argumentuję, że różne teorie sprawiedliwości politycznej mogą dostarczać odmiennych perspektyw dla interpretacji norm konstytucyjnych. Moim głównym celem jest przedstawienie republikańskiego punktu widzenia na treść Konstytucji RP. Uważam, że takie odczytanie pod istotnymi względami różni się od dominujących w doktrynie prawa konstytucyjnego sposobów interpretowania polskiej ustawy zasadniczej.

Drugi artykuł to opublikowana we współautorstwie z Pawłem Banasiem, Adamem Dyrdą i Bartoszem Janikiem praca pod tytułem *Zastosowania filozofii analitycznej w prawoznawstwie: wprowadzenie*, w którym omawiamy znaczenie osiągnięć współczesnej filozofii analitycznej dla prawoznawstwa. Powyższy tekst stanowi

jednocześnie wprowadzenie do numeru czasopisma Avant (vol. 1/2018), którego byłem współredaktorem.

Trzecim tekstem mieszczącym się w tej kategorii jest artykuł przeglądowy zatytułowany *Definiowanie pojęcia niepełnosprawności we współczesnej filozofii*, opracowany dla Interdyscyplinarnego Centrum Etyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Artykuł zawiera omówienie współczesnej dyskusji dotyczącej natury niepełnosprawności (*disability*). Przedstawiam w nim w usystematyzowany sposób definicje niepełnosprawności formułowane przez przedstawicieli odmiennych tradycji teoretycznych (między innymi bioetyki, nauk społecznych oraz nauk prawnych). Powyższa publikacja związana była z moim udziałem w projekcie badawczym „Sprawiedliwość w opiece zdrowotnej” (konkurs Maestro NCN, 2013/08/A/HS1/00079, kierownik projektu: prof. dr hab. Włodzimierz Galewicz).

Poza wyżej wymienionymi pracami o charakterze *stricte* naukowym wyniki prowadzonych badań promowałem również publikując teksty popularnonaukowe. Mam tutaj na myśli recenzowane artykuły, które ukazały się w czasopismach „Filozofia w Praktyce” oraz „Filozofuj!”. Na mój dorobek od momentu uzyskania stopnia doktora składa się sześć tego rodzaju tekstów (pięć opublikowanych w „Filozofii w Praktyce” oraz jeden w „Filozofuj!”).

Wymienione wyżej zainteresowania oraz osiągnięcia badawcze uznaję za najważniejsze w moim dorobku po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych. Szczegółowy spis publikacji wraz z informacjami bibliograficznymi, a także wykaz wygłoszonych referatów na konferencjach krajowych i międzynarodowych oraz innych aktywności naukowych zawarłem w załącznikach numer 4 i 5.

Wojciech Ciszewski